

BEMUTATJUK A GÖTEBORGAI VÁROSI KÖNYVTÁRAT ÉS SZÁMITÓGÉPES KÖLCSÖNZÉSI RENDSZERÉT*

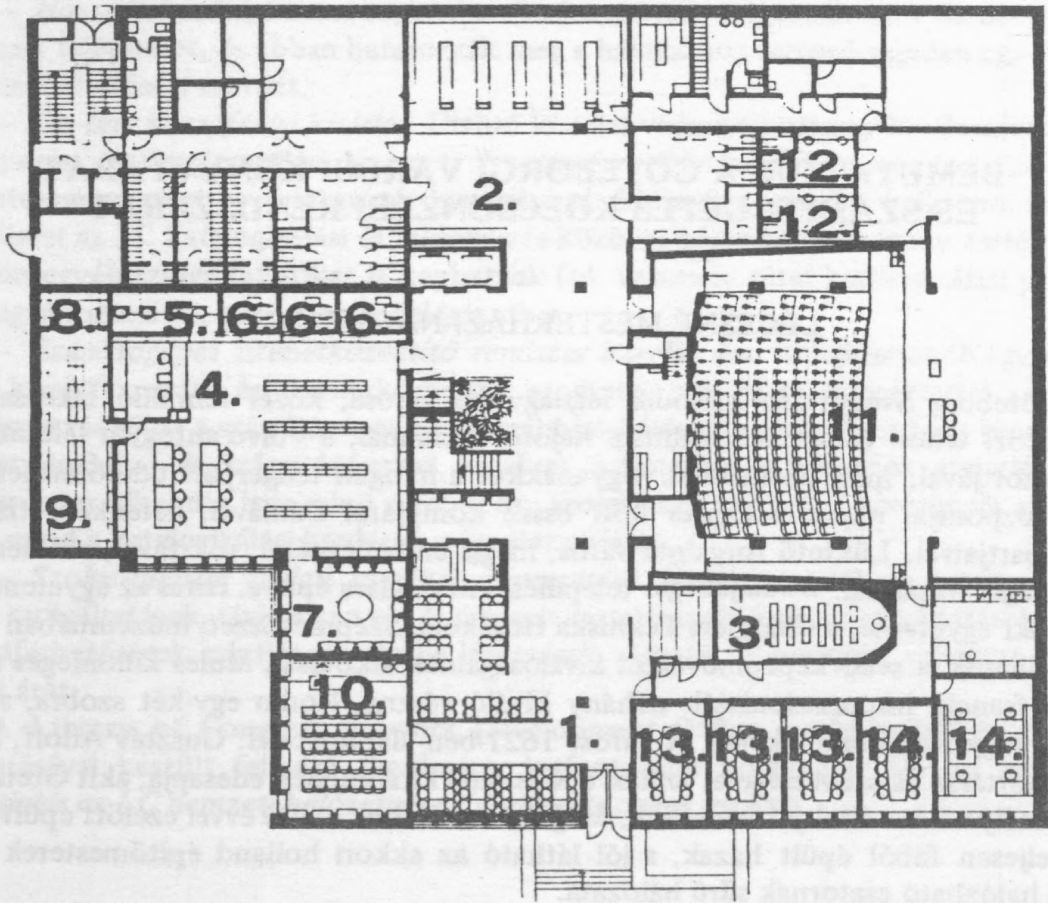
LÉCESNÉ MESTERHÁZI-NAGY MÁRTA

Göteborg Svédország második legnagyobb városa, közel félmillió lakossal, nagy nemzetközi teher- és személyszállítási hajóforgalommal, a Volvo autógyár félszázezernyi alkalmazottjával, ipari üzemekkel. Ugyanakkor a nyugati tengerpart üdülőterületének is egyik központja, naponta tízszer köti össze kompjárat Dániával, hetenként tízszer az NSZK partjaival. Lüktető forgalmú város, mégis emberléptékű, sok fával, zöldterülettel, középmagas házakkal. Buda-jellegű település, ám sziklára építve. Híres az egyeteme, híres a műszaki egyeteme, a Chalmers Tekniska Högskola. Szépművészeti múzeumában éppúgy megtalálhatók a svéd képzőművészet kiválóságainak alkotásai, Milles különleges szobrai, mint a francia impresszionisták néhány kiváló vászna, Rodin egy-két szobra, sőt akár Rubens vagy Rembrandt képei. A várost 1621-ben alapította II. Gusztáv Adolf, Bethlen Gábor kortársa és szövetségese, annak a Krisztina királynőnek édesapja, akit Greta Garbo megszemélyesítése által jól ismerünk. Még fennmaradtak a 300 évvel ezelőtt épült favázás vagy teljesen fából épült házak, s jól látható az akkori holland építőmesterek stílusa, a ma is hajózható csatornák sűrű hálózata.

A Városi Könyvtár – Stadsbiblioteket Göteborg – a város főterén – Götaplatsen – épült, a színház, a múzeum, a hangversenyterem és a város legelőkelőbb szállodájának szomszédságában. A hatszintes, kockaalakú, csupa üveg épületbe a több mint 100 évvel ezelőtt, 1861-ben alapított könyvtár 1967-ben költözött át. A pincében a könyvraktárak és a garázsok vannak, az alagsor, a földszint és az első emelet a közönségé, a 2. emeleten helyezték el a munkaszobákat, míg a 3. emeletet átmenetileg bérbe adták. Több konferenciaterem, kiállítási terem, egy 200 személyes előadóterem, továbbá 12 személyes szemináriumi helyiségek, egyszemélyes zenehallgató fülkék, lehallgató és vetítőszobák állnak a művelődni vágyó közönség rendelkezésére (1., 2., 3. ábra).

A Göteborgi Városi Könyvtár a városi nyilvános közművelődési könyvtárhálózat központja, 23 fiókkönyvtára, 6 bibliobusza van, sőt hozzá tartoznak a kórházi könyvtárak és a svéd hajózási könyvtár. Az össz-állomány 1 millió kötet, a többes példányok miatt ez kb. 400 000 művet jelent.

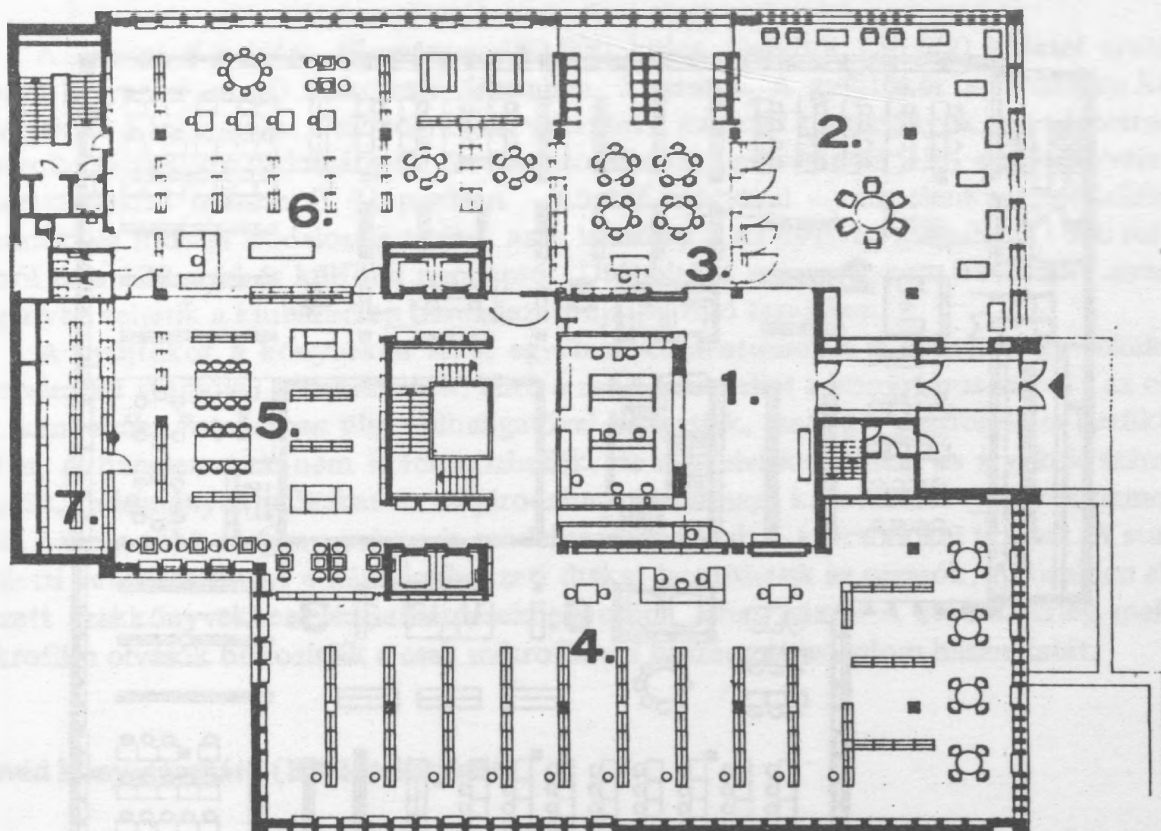
* A szerzőnek csak rövid látogatásra volt módja egy sportküldöttség tagjaként.

1. ábra

ALAGSOR

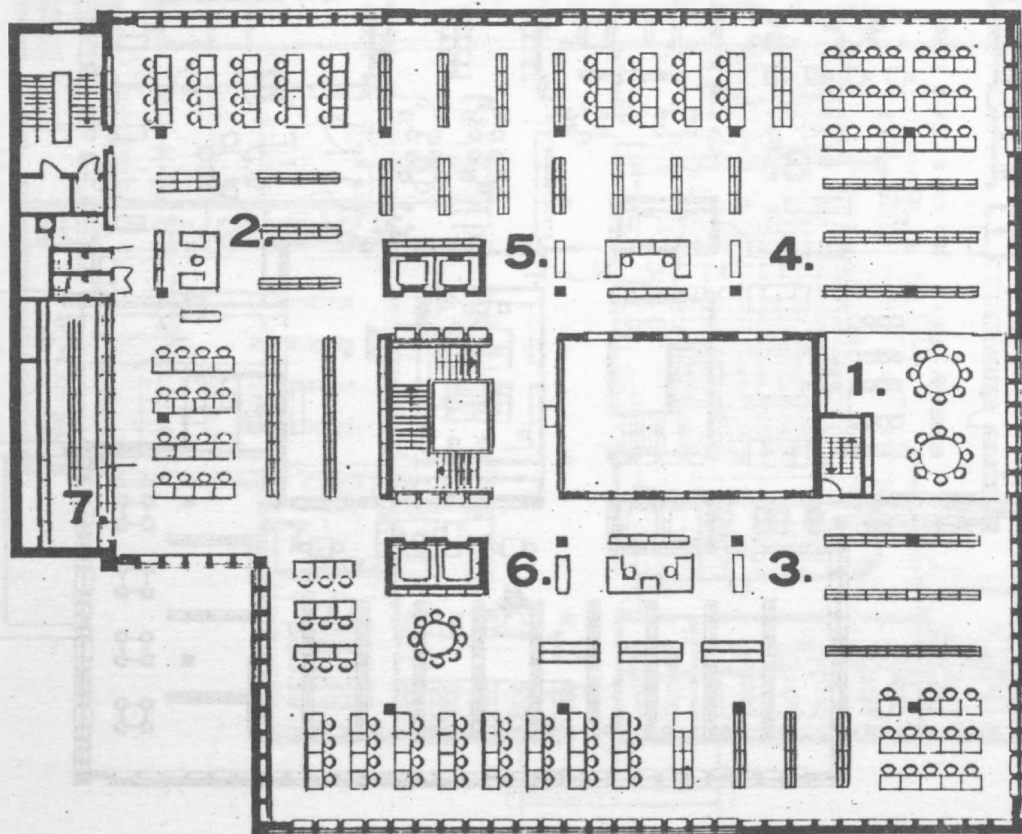
1. Kávézó és hall
2. Ruhatár, felvonók, toalettek
3. Meseszoba
4. 5. szakolvasó: képzőművészet, zene, színház, film, lemezek, nyelvi kazetták, kazetták vakok részére, dialemezek
5. Mikrofilm olvasók
6. Egyszemélyes zenehallgató fülkék
7. Közös zenehallgató szoba 11 fő részére
- 8/9. Sűrűn használt könyvek raktára
10. 45 személyes konferenciaterem
11. 200 személyes előadóterem (színházi, zenei és mozielőadások részére is)
12. Öltözők
13. Szemináriumi helyiségek 12–12 fő részére
14. Dolgozószoba az olvasók részére

2. ábra

FÖLDSZINT

- 1. Kölcsönzés
- 2. Kiállítóterem
- 3. Újságotvasó terem
- 4. 1. szakolvasó: szépirodalom svéd és még 30 nyelven
- 5. 9. szakolvasó: ifjúsági irodalom, sport
- 6. 10. szakolvasó: gyermekkönyvek
- 7. Sűrűn használt könyvek raktára

3. ábra

ELSŐ EMELET

1. 2. szakolvasó: Göteborgra és környékére vonatkozó irodalom
2. 3. szakolvasó: műszaki tudományok, közgazdaságtan, matematika, természet-, had- és orvostudományok
3. 4. szakolvasó: régészet, történelem, életrajzok, néprajz, földrajz
4. 6. szakolvasó: társadalom- és jogtudományok
5. 7. szakolvasó: könyv- és könyvtártudomány, vallás, filozófia, pszichológia, nevelés és oktatás, nyelv- és irodalomtudomány
6. 8. szakolvasó: központi katalógus, általános kézikönyvek és bibliográfiák
7. Sűrűn használt könyvek raktára

Állomány és gyűjtőkör

A Városi Könyvtár állománya 480 000 kötet, melyből 150 000 kötetet szabadpolcon helyeztek el 10 szakolvasó teremben, 3 szinten. A gyűjtőkör az általános kézikönyvektől a lexikonok, a bibliográfiák, valamint a műszaki tudományok, természettudományok, társadalomtudományok, orvostudományok, művészetek stb. szakkönyvein és ismeretterjesztő művein át 31 nyelven – köztük magyarul – megjelent szépirodalomig, gyermek- és ifjúsági irodalomig terjed, nem is szólva a 43 nyelven megjelenő 1800 folyóiratról és a 170 svéd és külföldi napilapról. Utóbbiakat még a be nem iratkozott olvasók is igénybe vehetik a klubszerűen berendezett újságolvasó teremben.

A gyűjtőkör a könyveken kívül egyéb dokumentumokra is kiterjed, így tökéletes berendezésű stúdióval rendelkeznek, ahol a zenei lemezeket a könyvtáros kezeli s az olvasók kényelmes fotelekben ülve fülhallgatóval hallgatják, esetleg a partitúrát is kezükben tartva. A hanglemezek nem kölcsönözhetők, de a nyelvi kazettákat és a vakok számára készült, tudományos műveket és szépirodalmat tartalmazó kazettákat – melyek nemcsak svéd, hanem több idegen nyelven is rendelkezésre állnak – kölcsönözni is lehet. A stúdió melletti vetítőteremben a képzőművészeti diákat levetíthetik az olvasók, a közelben elhelyezett szakkönyvekben részletkérdéseknek utána lehet nézni. A stúdiórészleg mellett mikrofilm olvasók biztosítják a csak mikrofilmen beszerzett irodalom használatát.

A svéd könyvtárellátó (Bibliotekstjänst)

A svéd közművelődési könyvtári hálózat mind az állománygyarapítás, mind a könyvtári bútorok, elektronikus berendezések stb. beszerzése terén a Bibliotekstjänst (Lund, Fack 221 01) céggel áll kapcsolatban, amely egy privát szolgáltató intézmény a könyvtárügy számára. Ez a cég biztosítja az integrált számítógépes rendszerhez és adatbázishoz is a hozzáférést.

A könyvtárak a „Bibliotekstjänsts sambindning” című, kéthetenként megjelenő, az Új Könyvek-hez hasonló könyvjegyzék alapján rendelnek, amely a megjelenés előtt két és fél hónappal közli az annotációval ellátott könyvcímeket. A cég a könyveket könyvtári kötésben, a számítógépes kölcsönzéshez alkalmas etikettel ellátva árúsítja és küldi meg a könyvtáraknak még a bolti hálózat ellátása előtt. A könyvek katalogizálása a cégnél központilag történik.

Az integrált közművelődési könyvtári rendszer

A közművelődési könyvtárakat a helyi hatóságok tartják fenn, ezek a közelmúltban évente 520 millió svéd koronát fordítottak a könyvtárakra, míg a kormány csak 17 milliót. A tudományos könyvtárakra viszont a kormány 120 milliót költött (1975-ös adat), s ebből 11 milliót a számítógépes szolgáltatásokra.² A nagyságrendet érzékelteti, hogy pl. a Göteborgi Városi Könyvtár számítógépes szolgáltatásai évente 1,3 millió koronába kerülnek, s ezt természetesen a város fedezi.

Svédországban külön számítógépes könyvtári rendszer működik a tudományos és külön a közművelődési könyvtárak részére. A LIBRIS 14 nagy tudományos és egyetemi könyvtár rutin munkafolyamataira terjed ki, elsősorban információkeresési, katalogizálási és katalóguscédula-előállítási feladatokat lát el.³ 24 terminál kapcsolódik a központi számítógéphez, bérelt adatátviteli vonalakon keresztül. A rendszerbe bevitt minden dokumentumról csak egyszer készül leírás. Az adatbázis a közelmúltban kb. 400 000 tételt tartalmazott. A BUMS 20 közművelődési könyvtári központ és fiókjainak integrált számítógépes rendszere, amely felöleli a könyvtári munkafolyamatokat a katalogizálástól kezdve a katalógusok előállításán át a könyvek kölcsönzéséig, az előjegyzésig, a felszólításokig és a büntetések számlázásáig. Valamennyi fázisban az azonosítást és a hozzáférést egy jelzet biztosítja, amely a következőkből áll:

- bibliográfiai rész
- a példány számjele
- ellenőrző szám.

A bibliográfiai rész a szerző és cím stb. adatokat tartalmazza és a rendszerhez csatlakozott könyvtárak minden példányán azonos. A példány számjele viszont csak az illető példányra vonatkozik, az ellenőrző szám az előzők kiszámításából adódik.

Katalogizálás és a katalógusok

A bibliográfiai leírást a Bibliotekstjänst-nél 15 terminálon és még más helyeken öt terminálon végzik MARC II formátumban. Az évi mintegy 50 000 új beszerzésű mű közül kb. 8000 svéd nyelvű. Katalogizálás után a rendszerhez csatlakozott könyvtárak részére elkészítik az ún. vonalkódos (Strichcode) etikettet, amelyet a könyv hátsó borítófedelének alsó hamradára ragasztanak fel, s így expedíálják a könyvtárakba az egyes példányokat. A könyvek 70 %-át tudják azonnal etikettel ellátni, a fennmaradó könyvekről az egyes könyvtárak lekérdezik a számítógépet, hogy tartalmazza-e már a művet. Ha igen, akkor megrendelik az etikettet, ha nem, akkor a Bibliotekstjänstnél a megadott bibliográfiai adatok alapján külön felvétel készül. A rendszer azért is működhet jól, mert a közművelődési könyvtárak körülbelül azonos, illetve hasonló állománnyal rendelkeznek. Az adatbázis 1979 elején 500 000 tételt tartalmazott.

A könyvtárban a könyv beérkezésekor az etikettet azonosítják a központi raktári jelzettel, illetve a megfelelő fiókkönyvtári jelzettel, vagy olvasótermi jelzettel, azaz ezekkel együtt terminálon keresztül beolvassák a számítógépbe. Ez úgy történik, hogy a terminálon lévő nyílásba behelyezik az olvasókártyához hasonló – számítógéppel leolvastatható jelzettel ellátott – kártyát, amely a könyvnek a megfelelő fiókkönyvtárba, olvasóterembe, vagy raktárba való irányítását jelzi. E folyamatok elvégzése után Lundban a számítógép tárolja az adatokat és minden könyvtár részére – a megrendelésnek megfelelően – mikrofilm, mikrofiche vagy könyvkatalógus formában szállítja a betűrendes és a szakkatalógust. Minden évben új alapkatalógust készíttetnek a számítógéppel és az új beszerzésekről készült kiegészítéseket évente 10 alkalommal megküldik a könyvtáraknak. A Göteborgi Városi Könyvtárban az olvasók részére a katalógus kazettákban tárolt mikro-

filmen áll egy kis asztalon, az olvasó a kazettát a vetítógépbe helyezve keres a címleírások között. A tájékoztató munkatárs íróasztalán pedig ugyanaz a katalógus mikrofiche formában áll rendelkezésre.

Olvasószolgálati feladatok – kölcsönzés, előjegyzés, felszólítás

A Városi Könyvtárban a napi kb. 4000 kölcsönzés egyes munkafolyamatait a svéd közművelődési könyvtárhálózatban használatos Honeywell-Bull berendezésekkel bonyolítják le, amelyek a könyvtárban elhelyezett Plessey S.P.C. rendszer memóriájába viszik be az adatokat, s innen továbbítják az országos rendszer nagy számítógépéhez, Lundba. A Bibliotekstjänst cégnél kifejlesztett rendszer terminálja 64 KByte kapacitású és bizonyos korlátok között programozható. E terminálon keresztül könyvelhető a két hozzákapcsolt fényceruzával (olvasóceruzával) a kölcsönzés kiadási és visszavételi folyamata, de off-line.

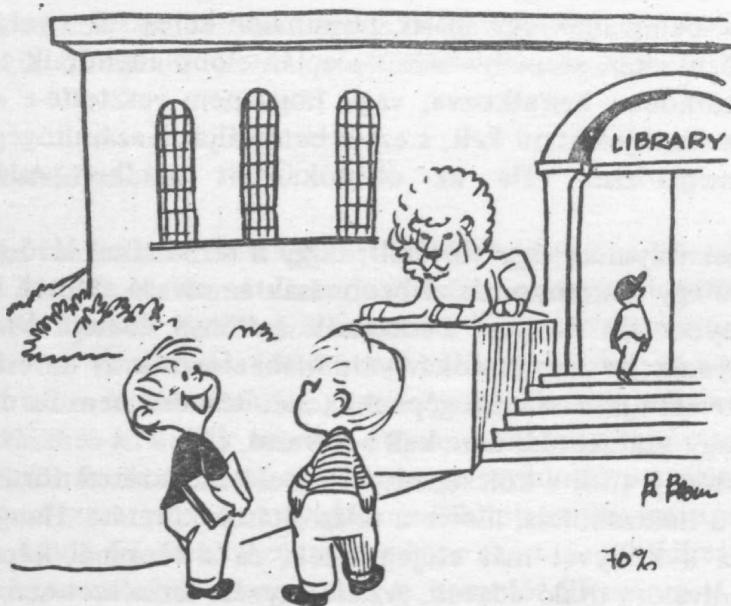
Beiratkozásakor minden egyes olvasó részére mágneses olvasókártyát állítanak ki. Az olvasók adatait betáplálják egy másik terminálon keresztül a számítógépbe. Amikor az olvasó kölcsönözni akar, személyi száma alapján előbb ellenőrzik a rendszerben, hogy nem volt-e már korábban beiratkozva, vagy hogy nem vesztette-e el olvasójegyt. Az elvesztés tényét azonnal jelenteni kell, s ezt is betáplálják a számítógépbe, hogy az esetleges visszaélést megelőzzék. Ha az olvasókártyát rendben találják, következhet a kölcsönzés.

A kölcsönzési folyamat úgy történik, hogy a terminálon lévő nyílásba behelyezik az olvasókártyát és egy gombnyomással beolvassák az olvasó számát. Ezután az etiketten végighúzzák a fényceruzát és ezzel beolvassák a könyv adatait. Biztonságos rendszer, mert ha nem helyezik be az olvasókártyát, hiába húzzák át az etikettet a ceruzával, a terminál nem továbbítja a számítógépnek, tehát tévedés nem fordulhat elő. A visszaadásnál az olvasójegy számát már nem kell beolvasni, csupán a ceruzával kell végigfutni az etiketten, a számítógép törli a kölcsönzést. Hasonló módszerrel történik a könyvek előjegyzése, továbbá a hosszabbítás, illetve a felszólítások kiírása. Hangjelzés figyelmezteti a könyvtárost, ha a könyvet már előjegyezték, és a terminál képernyőjén megjelennek a további tennivalóra utaló adatok. Az előjegyzést természetesen a könyvre vonatkozóan jelölik, nem a példányra, hiszen több példány is lehet a központban, sőt további példányok a fiókkönyvtárakban. A terminált átkapcsolják előjegyzést rögzítő állapotra és a jelzet bibliográfiai részét a billentyűzeten beütik. A kölcsönzés munkafolyamatai másodpercekkel vesznek igénybe, azzal együtt, hogy a késedelmi díjat is azonnal beszedi a könyvtáros, pénztárgépbe beütve az összeget. A kölcsönözhető könyvek számát nem korlátozzák, a kölcsönzési idő 3 hét. A lejárat dátumát a könyv hátsó belső borítójára pecsételik. Hosszabbítás elmulasztásakor kiküldik a számítógéppel kiíratott felszólítást, maximum háromszor. Ezután már peresítik az ügyet. Ha az ügyfél nem hozza vissza a könyvet, a továbbiakban nem is kölcsönöznek a számára. Az elvesztett könyvekért átalányt kell fizetni: gyermekkönyv 45, szépirodalom és szakirodalom 75 korona. Késedelmi díj könyvenként és megkezdett hetenként 2 korona, kivétel nincs, ezt mindenki meg is fizeti.

A Göteborgi Városi Könyvtár minden nap reggel 10 órától tart nyitva; munkanapokon este 10-ig, szombaton és vasárnap délután 6-ig minden szolgáltatása igénybe vehető, ezzel is biztosítva a szabad idő jó kihasználását.

IRODALOM

1. SZABÓ László: Gépesített kölcsönzési rendszerek. = Könyvtári Figyelő. 24.évf. 1978. 5.sz. 543–552.p.
2. SZÁNTÓ Péter: Tudományos és műszaki tájékoztatás Svédországban. = Könyvtári Figyelő. 25.évf. 1979. 6.sz. 599–609.p.
3. Az új technológia szerepe a svéd tudományos és műszaki információs politikában. A svéd delegáció jelentése az UNISIST II kormányközi konferencia számára. = TMT. 26.évf. 1979. 10–11.sz. 436–440.p.

"I like strawberries, huckleberries, and libraries!"

(Az American Libraries humorából.)